

Een opzienbarende film, maar waarom precies?

Manuel Nepveu

“Zeg pap, je moet die schaakfilm “The Queen’s Gambit” eens gaan kijken. Behoorlijk goed.” Ik sta versteld. Heb ik echt mijn dochter aan de telefoon? Droom ik met open ogen? Schaken is nooit haar ding geweest. En nu dit. Als de film haar geboeid heeft is er wat aan de hand.

In het verleden heb ik wel een paar “schaakfilms” gezien: The Luzhin Defence en Schwarz und Weiss wie Tage und Naechte. Ik herinner me er weinig anders van dan dat ze volkomen idioot waren en dat aandacht voor het specifiek schaaktechnische compleet ontbrak, bijvoorbeeld door borden die verkeerd stonden. Daar zakte mijn broek onmiddellijk van af. Ik besloot om er een dagje aan op te offeren: meer dan zes uur bingewatchen. Dat is redelijk nieuw voor me, de laatste keer was bij de Elfstedentocht van 1997. Hoe zou het bevallen? Welnu, het kostte me weinig moeite om de rit uit te zitten. Ik ben niet bepaald Meneer Geduld, maar geen moment had ik het gevoel dat ze eens moesten opschieten. Wat was hier aan de hand? Misschien is een ruimere vraag nog iets beter: Waar heb ik nu eigenlijk naar zitten kijken?

Het verhaal is eigenlijk vrij eenvoudig, zozeer zelfs dat je je achteraf afvraagt hoe je daar ruim zes uur mee kunt vullen. En toch blijkt dat te kunnen. Verschrikkelijk kort door de bocht: Meisje, weeshuis, kiem pillenverslaving, leert schaken van conciërge, adoptie, depressieve maar coöperatieve adoptiemam, Kentucky schaakkampioen, meegezogen in de schaakwereld, erkenning, verslaat wereldkampioen. Nogmaals, dit is natuurlijk te kort door de bocht. Om maar iets te noemen, over de dubbelzinnige rol van de tragische adoptiemoeder valt bepaaldelijk het nodige te vertellen. Daar hoeft je geen psycholoog voor te zijn. In tegenstelling tot de schaakfilms die ik boven heb genoemd is het verhaal geloofwaardig *en is er aan het schaaktechnische aspect aandacht besteed*. Dat laatste vind ik belangrijk, want een “schaak”film waarin dat niet gebeurt gebruikt het schaakspel slechts als een excuus voor iets heel anders (We hebben intelligente gekkies nodig, aha schakers...). Laat ik eens wat concrete zaken noemen die mij zijn opgevallen.

Ik zag bekende openingen op het bord voorbij komen, al was het maar in een flits. Ik zag, eveneens in een flits, de laatste twee zetten van de partij Morphy – Isouard, Parijs 1858 gespeeld worden.

De spelers in de film verzetten en slaan stukken zoals schakers dat doen. Wel viel mij op dat er in de opening erg snel werd gespeeld, misschien wat te enthousiast/agressief. Zetten noteren schoot er dan ook wel eens bij in. Maar ja, in een speelfilm kun je niet minuten laten voorbijgaan zonder dat er zichtbare actie is; vandaar dat gehaast?

Eventjes dacht ik dat ik de makers op een echte fout had betrapt: een rating-systeem in de jaren 60? Het klopt zowaar; niet het systeem van de Hongaar Arpad Elo, maar van ene Kenneth Harkness, dat in de jaren 50 en 60 door de Amerikaanse schaakbond werd gebruikt.

Twee maal zag ik een speler remise aanbieden terwijl hij op de mat stond of anderszins huizenhoog verloren was. Op het veronderstelde niveau is dat ongeloofwaardig. Conciërge Shaibel, die het schaakvuurtje in Beth Harmon ontsteekt, is duidelijk een zwakke speler. Gezien zijn invloed en raadgevingen is dat wat vreemd.

Als Beth haar eerste simultaan geeft voor de oudere leerlingen van een middelbare school gedragen de verbaasde jongens zich horkerig. De manier waarop Beth door de toernooiorganisatie wordt bejegend als zij zich bij haar eerste toernooi aanmeldt, is er een van laatdunkendheid. Dat was vast en zeker de houding uit die tijd tegenover schaaksters. Maar dan... naarmate Beth succes op succes stapelt, wordt zij door de haar omringende schaakmannen met egards behandeld; de manlijke ego’s

worden niet meer vreselijk geknakt. Dat is heel duidelijk als zij twee topspelers uit en in Rusland op het laatst verslaat.

Het bovenstaande zijn observaties die met techniek, schaakgeschiedenis en tijdgeest te maken hebben. Maar wat maakt de film zo opzienbarend succesvol en zo allerwege gewaardeerd? Ik doe een manmoedige poging. Ik vermoed dat de geloofwaardige rijkdom van het verhaal hier voor zorgt. Van schaken alleen kun je geen stevig soepje koken, denk ik. Deze film is weliswaar om het schaken gedrapeerd, maar "er zit behoorlijk wat vlees op de botten". Hier wat van dat smakelijke vlees:

Ik had het al over de adoptie moeder, die een mengeling van creativiteit en depressiviteit ten toon spreidt, zelf graag succes had willen hebben. Dat had zij niet, maar nu ze ziet dat haar geadopteerde, creatieve dochter het met haar talent zou kunnen gaan maken, ondersteunt ze haar volledig. Tegelijkertijd profiteert zij ook van haar (financieel) en laat dingen toe die de onderwijsinspectie vast niet goed had gevonden. Voorts is de natuurlijke zelfverzekerdheid van Beth Harmon weldadig, de ongedwongenheid waarmee ze met de schakende haantjes omgaat. Vermakelijk is de scene waarin een Christelijke organisatie probeert haar voor hun karretje te spannen en de ontzetting van de bezoekende dames wanneer zij afgeserveerd worden. Het is hartverwarmend te zien hoe haar schaakvrienden haar op verre afstand, aan de telefoon, via gemeenschappelijke analyse van een afgebroken partij helpen, als een soort Amerikaanse echo van de Russische gemeenschappelijke analyses. In de film is duidelijk dat er hier en daar sprake is van wat seksuele spanning (en actie), maar dat wordt niet al teveel uitgesponnen – gezien het karakter van de film volkomen terecht. Beth is uiteindelijk een succesvolle, enigmatische jonge vrouw, maar zeker niet eentje zonder problemen; Je vraagt je als kijker af hoe het haar verder zal vergaan. En tenslotte een groot pluspunt: het plezier van het schaken spat er vanaf. Zo ook op het einde, wanneer Beth op weg naar het vliegveld uit de taxi stapt en zich mengt onder oude Russische mannetjes die, dik in de kleren, in een park aan schaaktafels zitten te spelen en haar als een heldin begroeten. Men wil met haar spelen en dat leidt tot het belangrijke laatste woord uit de film: Igrajem – laten we spelen!